

STRHUJÚCI MEDICÍNSKY TRILER OD DRŽITEĽA PULITZEROVEJ CENY

ikar

**LAWRENCE
WRIGHT**
NA KONCI
OKTÓBRA

LAWRENCE WRIGHT NA KONCI OKTÓBRA

Preložila Tamara Chovanová

IKAR

Lawrence Wright
THE END OF OCTOBER

Copyright © 2020, Lawrence Wright

All rights reserved

Translation © 2020 by Tamara Chovanová

Jacket design © 2020 by Diana Delevová

Slovak edition © 2020 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-7519-5

*Touto knihou vzdávam hold odvahe
a invenčnosti mužov i žien,
ktorí zasvätili život službe
verejnému zdraviu.*

Nákaza akoby pohrdala medicínou;
v každom kúte zúrila smrť,
a keby to tak bolo pokračovalo,
o pár týždňov by bolo mesto vyludnené,
stratila by sa každá živá duša.
Ľudia všade naokolo boli zúfalí,
srdcia mali plné strachu;
v tom zúfalstve prežívali
muky a hrôza zo smrti sa zračila
v tvárach i v správani ľudí.
Daniel Defoe: *Denník morového roku*

Ale čo je to mor? To je život, a hotovo.
Albert Camus: *Mor*

I.

Kongoli

Ženeva

Poradný zbor zdravotníckych predstaviteľov sa zišiel vo veľkej prednáškovej sále v Ženeve na mimoriadne zasadanie o infekčných chorobách. Nepokojní poslucháči, unavení zo stretnutí, ktoré trvali celý deň, sa obávali, či ešte stihnú lietadlo. Po teroristickom útoku v Ríme boli všetci krajne napätí.

„Nezvyčajná úmrtnosť mladistvých v utečeneckom tábore v Indonézii,“ hovoril predposledný prednášateľ na konferencii. Nejaký Hans, Holanďan. Vysoký, arogantný, dobre živený. Dávno nestrihané prešedivené blond vlasy mu siahali až na golier, pri osvetlení PowerPointu mu svetielkovali lupiny na pleciach.

Na plátne sa rozsvietila mapa Indonézie. „Za prvý marcový týždeň v tábore číslo dva v Kongoli v Západnej Jáve vystavili štyridsaťsedem úmrtných listov.“ Hans ukázal na to miesto laserovým ukazovadlom, potom nasledovali diapozitívy chudobných utečencov v hroznej špine. Svet zaplavili vyhnanci, milióny sa tlačili v napochytré postavených táborech ohradených plotmi ako väzni, dostávali nedostatočné prídely jedla a nemali možnosť žiadať pomoc v zdravotníckych zariadeniach. Niet sa čo čudovať, že z takých miest sa šíri epidémie. Cholera, záškrt, dengue – v trópech sa vždy niečo našlo.

„Vysoké horúčky, krvavý výtok, rýchly prenos, vysoká smrtnosť. Ale tento klaster je pozoruhodný mediánovým vekom obetí,“ Hans ukázal na graf. „Infekcie zvyčajne zasahujú generácie náhodne, ale tu je smrtnosť najvyššia vo vekovej skupine, ktorá by mala byť z hľadiska života-schopnosti najaktívnejšou časťou obyvateľstva.“

Poradný zbor predstaviteľov zdravotníctva sa vo veľkej ženevskej sále predklonil a študoval zvláštny diapozitív. Väčšina smrteľných chorôb zabíja veľmi mladých a veľmi starých, ale namiesto zvyčajného grafu v podobe písmena U tento graf pripomínal skôr dvojité W a priemerný vek zomrelých bol dvadsaťdeväť rokov. „Na základe útržkovitých správ z miesta vypuknutia nákazy odhadujeme smrtnosť na sedemdesiat percent,“ dodal Hans.

„Čo ukazovatele pediatrické alebo novorodenecké...?“ Maria Savonová, riaditeľka odboru epidemiológie Svetovej zdravotníckej organizácie, prerušila zmätené ticho.

„V tejto vekovej skupine je výskyt veľmi vysoký,“ odvetil Hans.

„Môže sa prenášať pohlavným stykom?“ spýtala sa lekárka z Japonska.

„Taký prenos je nepravdepodobný,“ vyhlásil Hans. Vychutnával si to. Teraz sa jeho tvár dostala do projekcie a vrhala veľký tieň na ďalší diapozitív. „Niekoľko týždňov hlásili približne rovnaké počty úmrtí, ale celkový počet významne klesá.“

„V tom prípade je to jednorazová udalosť,“ usúdila Japonka.

„Ak máme štyridsaťsedem mŕtvych?“ zatiahol Hans. „Hotové orgie!“

Japonská lekárka očervenela, zachichotala sa, zakryla si ústa.

„No dobre, Hans, už dosť dlho ste nás nechali hádať,“ vyhlásila Maria netrpezlivo.

Hans sa víťazoslávne poobzeral po sále. „Šigelóza,“ povedal a poslucháči neveriacky zamrmlali. „Keby nebolo obráteného vektora úmrtnosti, boli by ste na to prišli. Aj nás to zmiatlo. Shigella je v chudobnejších krajinách bežná baktéria a spôsobuje nespočetné prípady otravy jedlom. Obrátili sme sa na zdravotníkov v Jakarte a tí to zhodnotili tak, že v prostredí, kde ľudia hladujú, sú iba mladí ľudia dosť silní, aby získali obmedzené zdroje jedla. V tomto prípade bola sila ich skazou. Náš tím dospel k záveru, že pravdepodobným zdrojom patogénu bolo neprevarené mlieko. Toto je varovný signál, ako nás môžu demografické stereotypy zaslepiť – nevidíme fakty, ktoré by boli inokedy jasné.“

Hans zišiel z pódia, potlesk taký nijaký. Maria pozvala na pódium posledného rečníka. „Campylobacter vo Wisconsin...“ začal muž.

Zrazu ho prerušil autoritatívny hlas. „Hemoragická horúčka zabije za týždeň štyridsaťsedem ľudí a zmizne bez stopy?“

Dvesto hláv sa obrátilo za burávacým barytónom. Podľa hlasu by si človek myslel, že Henry Parsons je statný chlap. Ale bol nízky, vetký, poznačený krivicou, ktorú prekonal v detstve a mierne ho deformovala. Črty tváre a profesorský hlas pôsobili k takej drobnej postave zvláštno neprimerane, ale vystupoval ako človek, ktorý chápe svoju dôležitosť napriek nenápadnému zjavu. Tí, čo ho poznali, hovorili o ňom s pobaveným úžasom a za chrchtom ho volali herr doktor alebo „malý pedant“. Bol schopný dohnať stážistov k slzám, ak nepripravili vzorku správne alebo im ušiel symptóm, ktorý pokladal za dôležitý iba on, ale práve Henry Parsons viedol medzinárodný tím, keď v západnej Afrike v roku 2014 vypukla ebola. Vypátral pacienta nula – takzvaný indexový prípad –, osemnásťmesačného chlapčeka z Guiney, ktorý sa nakazil od kaloňa. Kolovali o ňom aj iné historky a bolo by ich aj

viac, keby si ich pripisoval k dobru. V nekonečnej vojne objavujúcich sa nových chorôb Henry Parsons veru nebol malý muž – bol to gigant.

Ten Nejaký Hans prižmúril oči a vypátral Henryho v šere horného radu. „Nie je to nič nezvyčajné, doktor Parsons, ak vezmete do úvahy environmentálne faktory vzniku.“

„Použili ste slovo *prenos*.“

Hans sa usmial, rád pokračoval v hre. „Indonézski zdravotníci mali najprv podozrenie na vírus.“

„Prečo zmenili názor?“ spýtal sa Henry.

Mariu to zaujalo. „Máte na mysli ebolu?“

„V tom prípade by sme pravdepodobne boli svedkami migrácie do mestských oblastí,“ odvetil Hans. „A to sme nezaznamenali. Stačilo len eliminovať zdroj kontaminácie a infekcia zmizla.“

„Išli ste osobne do toho tábora?“ spýtal sa Henry. „Odoberali ste vzorky?“

„Indonézska strana dobre spolupracovala,“ vyhlásil Hans. „Teraz je tam tím Lekárov bez hraníc a onedlho dostaneme dôkaz. Nečakajte nijaké prekvapenia.“

Hans chvíľu čakal, ale Henry sa oprel, zamyslene si poklopkával prstom po perách. Ďalší prednášateľ pokračoval. „Bitúnok v Milwaukee,“ povedal, zopár poslucháčov pozrelo na hodiny a zamierilo k východu. Na letisku bude určite zvýšená bezpečnostná kontrola.

„Neznášam, keď to robíš,“ poznamenala Maria, len čo vošli do jej zasklenej štýlovej pracovne, z ktorej bol krásny výhľad na Mont Blanc. Krdel' bocianov prekonal alpskú bariéru a krúžil okolo Ženevského jazera, to bola ich prvá zastávka počas jarnej migrácie od údolia Nílu.

„Čo robím?“

Maria sa oprela, poklopkala si prstom po perách ako predtým Henry.

„To mám vo zvyku?“ Oprel si paličku o jej stôl.

„Keď vidím, ako to robíš, viem, že by som mala byť znepokojená. Prečo pochybuješ o Hansovej štúdií?“

„Akútna hemoragická horúčka. Veľmi pravdepodobne vírusová. Zvláštne rozloženie mortality, úplne iné ako pri šigelóze. A prečo to zrazu...?“

„Ustúpilo? Neviem, Henry, ty mi to povedz. Znova Indonézia?“

„Aj predtým to tajili.“

„Nevyzerá to ako ďalšie vypuknutie meningitídy.“

„To veru nie.“ Henry si proti vlastnej vôli znova poklopkaľ po perách. Maria čakala. „Nemal by som ti hovoriť, čo máš robiť,“ uzavrel napokon. „Hans má možno pravdu.“

„Ale...?“

„Tá smrtnosť je ohromujúca. Ak sa mylí, má to háčik.“

Maria pristúpila k oknu. Oblaky zastierali majestátny vrchol. Už chcela niečo povedať, ale Henry jej skočil do úvahy. „Musím ísť.“

„Presne to som si myslela.“

„Mám na mysli domov.“

Maria prikývla, dávala najavo, že ho počula, ale ustarostený výraz v jej talianskych očiach vysielal iné poslanstvo. „Daj mi dva dni. Viem, žiadam veľa. Mala by som tam poslať celý tím, ale nemám vôbec nikoho, komu by som mohla dôverovať. Hans hovorí, že sú tam Lekári bez hraníc, mohli by pomôcť. Zožeh diapozitívy a vzorky. Daj dokopy všetky údaje a môžeš sa vrátiť do Atlanty.“

„Maria...“

„Prosím ťa, Henry.“

Boli priatelia dlhé roky a Henry videl výraz ustarostenej mladej epidemiologičky študujúcej vypuknutie prasacej chrípky na Haiti. Maria patrila k tímu, ktorý sa zasadzoval za vyhubenie domácej svine, lebo toto zviera prenášalo chorobu. Takmer každá rodina na Haiti chova-

la prasce, nielenže boli zdrojom jedla, ale slúžili aj ako platidlo. Pôsobením autority medzinárodnej komunity a diktátora „Baby Doc“ Duvaliera sa im do roka podarilo vyhubiť celú populáciu kreolských prasiec, čo bol úspech, aký nemal obdobu. Vyhubenie zastavilo nevyliciteľnú chorobu, no roľníci, beztak chudobní, hladovali. Skorumpovaná elita si privlastnila takmer všetky náhradné prasce, ktoré im poslali z USA, a tie boli veľmi citlivé na prostredie a drahé na chov. Keď ľudia nemali iné zdroje, začali vyrábať drevné uhlie a ničili lesy. Haiti sa z toho nikdy nespamätalo. Bolo diskutabilné, či mali vyhubiť všetky prasce. Vtedy sme boli takí idealisti, premýšľal Henry.

„Nanajvýš dva dni,“ vyhlásil. „Sľúbil som Jill, že budem doma na Teddyho narodeniny.“

„Poverím Rinalda, aby ti rezervoval letenku na nočný let do Jakarty.“ Maria ho uistila, že zavolá do Strediska na kontrolu chorôb a prevenciu v Atlante, CDC, kde pôsobil Henry ako zástupca riaditeľa na oddelení infekčných chorôb, a ospravedlní sa im. Bola to z jej strany naliehavá žiadosť.

„Mimochodom,“ ozval sa, keď odchádzal, „máš niečo nové z Ríma? Tvojej rodine sa nič nestalo?“

„Nevieme,“ odvetila Maria nešťastne.

Útok v Ríme bol plánovaný na obdobie karnevalu, čo boli osemdňové slávnosti, ktoré sa konali pred obdobím pôstu v celom Taliansku. Na Piazza del Popolo sa zišlo množstvo ľudí, ktorí sa prišli pozrieť na prehliadku v maškarných kostýmoch a slávne tancujúce kone. V to ráno boli v správach zábery roztrhaných tiel tých krásnych zvierat – ležali medzi mŕtvymi oslavujúcimi a zručaninami kostolov. „V Ríme sú stovky mŕtvych, ešte všetkých neporátali,“ hlásil moderátor na Fox News. „Ako na to odpovie Taliansko?“

Mladý premiér bol nacionalista, vlasy mal po bokoch pristrihnuté nakrátko, hore dlhšie – taká bola móda medzi európskymi neofašistami. Ako sa dalo čakať, navrhol hromadné vyhostenie moslimov.

Jill Parsonsová začula rozhádané deti dupotať dolu schodmi, vypla televízor. Dohadovali sa, či Helen dovoľia ísť s Teddym a jeho priateľmi do Legolandu, hoci Helen sa o lego nezaujímal.

„Kto chce vafle?“ spýtala sa Jill veselo. Ani jedno dieťa jej neodpovedalo, ešte vždy pokračovali v nezmyselnej hádke. Peepers, záchranársky pes zmiešanej rasy s čiernymi škvrnami okolo očí ako panda, sa prišuchtal z kúta, aby rozhodol hádku.

„Sú to *moje* narodky,“ vyhlásil Teddy pohrdavo.

„Ja som ti na svoje narodky dovoľila ísť do zábavného parku,“ odbila ho Helen.

„Mami, ukradla mi vafľu!“ kvíľil Teddy.

„Odhryzla som si len kúsok.“

„Dotkla si sa jej!“

„Helen, daj si cereálie,“ napomenula ju Jill mechanicky.

„Sú rozmočené.“

Helen si pokojne znova odhryzla z Teddyho vafle. Pobúrene ju okríkol. Peepers ho podporil štekotom. Jill si vzdychla. Keď Henry nebol v meste, v domácnosti vždy zavládol chaos. Ale práve vo chvíli, keď mu v duchu vyčítala, že nie je doma, zabzučal jej iPad a ozval sa Henry, volal jej cez FaceTime.

„Čítaš mi myšlienky?“ spýtala sa. „Telepaticky som ťa privolala.“

„Nechápem prečo.“ Henry počul hádku a štekot v pozadí.

„Chcela som ti vyčítať, že nie si tu.“

„Daj mi ich, chcem s nimi hovoriť.“

Teddy aj Helen boli hneď ako vymenení, rozkošní, milí. Hotový kúzelnícky trik, premýšľala Jill, Henry ako-by ich začaroval. Ešte aj Peepers zbožne vrtel chvostom.

„Oci, kedy prídeš domov?“ chcel vedieť Teddy.

„V utorok neskoro v noci,“ odvetil Henry.

„Maminka hovorila, že prídeš zajtra.“

„Aj ja som si to myslel, ale zmenili sa mi plány. No nijké strachy. Na tvoje narodeniny budem doma.“

Teddy zaujíkal a Helen zatlieskala. Zvláštno, pôsobivé. Jill nikdy nevedela utíšiť rozbúrené vody ako Henry. Možno som vyrývačná, premýšľala. Deti sa mu zrejme podrobujú vďaka jeho totálnej úprimnosti. Akosi vedia, že pri ňom im nič nehrozí. Sama mala ten pocit.

„Vyrobil som robota,“ oznámil Teddy a podržal iPad tak, aby bolo vidieť kopy plastových súčastí, elektrický systém obvodov a starý mobil, všetko zmontoval na technickú výstavku. Vycivená tvár, namiesto očí fotoobjektívy. Jill sa zdalo, že vyzerá ako bábika zo série Day of the Dead Doll.

„To si urobil úplne sám?“ spýtal sa Henry.

Teddy prikývol, žiaril pýchou.

„Ako sa volá?“

Teddy sa obrátil k robotovi. „Robot, ako sa voláš?“

Hlava robota sa mierne naklonila. „Pane, volám sa Albert,“ povedal. „Patrím Teddymu.“

„Páni! To je úžasné!“ zvolal Henry. „On ti hovorí pane?“

Teddy sa zachichotal, vystrčil bradu ako vždy, keď bol naozaj šťastný.

„A teraz ja!“ Helen schytila iPad.

„Ahoj, krásavica,“ prihovoril sa jej Henry. „Ty dnes máš zápas, čo?“

Helen bola členkou šiestackého dievčenského futbalového tímu. „Chcú ma za brankárku,“ povedala.

„Skvelé, nie?“

„Je to nuda! Len stojíš na mieste. Chcú ma len preto, lebo som vysoká.“

„Ale vždy keď zachrániš tím pred gólom, budeš hrdinkou.“

„A keď nezachránim, budú ma všetci nenávidieť.“

Typická Helen, pomyslela si Jill. Teddy bol slniečko, Helen čierna tma. Pesimizmus z nej doslova sršal a dával jej zvláštnu moc. Jill si všimla, že spolužiačky sa tak trochu boja jej názoru. Pre túto vlastnosť – spolu s peknou tvárou – ju dievčatá obdivovali a pre chlapcov pubertiekov bola čosi ako výstražné svetlo.

„Počúvam, že neprídeš domov,“ poznamenala Jill, keď sa dostala k slovu. Henry vyzeral unavený. V šerosvite iPadu pripomínal portrét rakúskeho šľachtica z devätnásteho storočia, za okrúhlymi okuliarmi bolo vidieť prenikavý pohľad. V pozadí počula ohlasovanie letov na letisku.

„Pravdepodobne o nič nejde, jednoducho inak sa to nedá riešiť,“ odvetil Henry.

„Kam ideš tentoraz?“

„Do Indonézie.“

„Ach bože!“ zvolala Jill s obavami. „Decká, dojedzte, každú chvíľu príde autobus.“ Potom Henrymu povedala: „Tuším si sa poriadne nevyspal, čo? Mal by si užiť Ambien a aspoň jednu noc si pospať. Máš ho so sebou? Uži ho, len čo sadneš do lietadla.“ Zlostilo ju, že hoci je Henry doktor, je proti užívaniu liekov.

„Pospím si, keď ťa budem cítiť vedľa seba.“ Tie milé slová jej teraz budú znieť v ušiach, kým nepríde domov. Na porazenie.

„Neriskuj,“ dohovárala mu Jill márne.

„Nikdy neriskujem.“

Modrá dáma

Henry zazrel zo vzduchu ohne na Sumatre. Lesy a rašeliniská vypaľovali, aby uvoľnili miesto palmovým plantážam. Získavali z paliem olej, ktorý sa dal nájsť asi v polovici baleného tovaru v supermarketoch – od arašidového masla až po rúže. Každý rok smog z ohňov zahalil celú Juhovýchodnú Áziu a počas niektorých sezón zahynulo kvôli nemu aj stotisíc ľudí, zhoršoval globálne otepľovanie.

Len čo Henry vyšiel z jakartského letiska a postavil sa do radu na taxík, ťažký vzduch mu takmer spálil nozdry. Pozeral na množstvo cestujúcich chodiacich hore-dolu a premýšľal: astma, rakovina pľúc... a ďalšie pľúcne choroby spôsobujúce krutú smrť. Profesionálny zlozvyk! Videl patológiu všade, kam sa pozrel.

Práve nastalo monzúnové obdobie. Čierne mračná oťaželi dažďom a ulice boli zaplavené od posledného lejaku. Jakarta, mesto rozpadnutých chatrčí, ale aj mrakodrapov pomaly sa zabárajúcich do zeme. Početné obyvateľstvo pilo vodu z mlák pod svojimi nohami, takže zem, na ktorej žili, sa prepadávala a more naokolo stúpalo. Samovražda civilizácie, pomyslel si Henry.

„Ste v Jakarte prvý raz?“ spýtal sa ho taxikár.

Henry bol myšlienkami ďaleko. Znova lialo a premávka stála v kakofónii frustrácie. Po chodníku okolo nich prešiel chlapec s vozom ťahaným oslom, voz bol vrchovato naložený klietkami so spiepkami – klietky siahali možno do výšky troch metrov.

„Už som tu bol, a veľa rás,“ odvetil Henry. Indonézia je skleník chorôb, ideálne miesto pre epidemiológov, tu sa môžu naučiť do remesla. A politické praktiky všetko komplikovali. Momentálne vypukla epidémia osýpok – do istej miery ju spôsobil boj proti vakcíne. HIV sa tu šírilo rýchlejšie než v iných častiach sveta a vláda to využívala na prenasledovanie homosexuálov a transgenderových ľudí.

Taxikár, statný, veselý muž, mal na hlave klobúk bez striešky, aké radi nosia indonézske moslimovia. Na spätnom zrkadle mu visela vetvička jazmínu, v dusivom ovzduší taxíka sa vznášala jeho vôňa. Henry videl odraz taxikárovej tváre. Hoci lialo a dážd' bubnoval na predné sklo ako guľky, vodič mal snečné okuliare.

„Nechcete sa trochu popozerať po starej Jáve, šéfko?“

„Som tu len na deň.“

Keď sa blížili k indonézskemu ministerstvu zdravotníctva, premávka trochu zredla, ale dážd' neustal. Henrymu bolo jasné, že kým prebehne pod striešku ku vchodu, premokne na kožu.

„Počkajte, šéfko, pomôžem vám.“ Taxikár otvoril kufor, vybral dážd'ník a odprevádzal Henryho k dverám. „Boli ste veľa rás v Jakarte, a nepriniesli ste si dážd'ník,“ hrešil ho taxikár.

„Tentoraz sa už poučím.“

„Mám na vás počkať?“

„Neviem, ako dlho sa zdržím,“ odvetil Henry. „Možno aj hodinu.“

„Som tu pre vás, šéfko.“ Taxikár mu podal vizitku. „Bambang Idris k vašim službám.“